

CLAUDIO MAGRIS

No és procedent

Traduït de l'italià per Anna Casassas

Edicions de 1984
Barcelona

Submarins usats, compro i venc. La inserció al *Piccolo Banditore* era del 26 d'octubre del 1963; segur que, aclaparat pels deutes, enganyat per promeses milionàries de diverses administracions públiques i fins i tot d'algun ministeri, escanyat pels usurers, perseguit pels propietaris dels terrenys i dels hangars on tenia guardats els avions i els ponts militars bombardejats, s'havia vist obligat a mirar de vendre alguna relíquia de pes, però, en el mateix moment en què es disposava a vendre, l'havien tornat a envair les fúries i també havia volgut comprar —no se sap amb quins diners, però en tot cas comprar— submergibles, Panzers o ginys per al dragatge de mines.

Podia ser l'inici; l'antecambra del museu, només d'entrar. A la paret que quedaria al davant de la porta, una gran pantalla negra, arissada per un tremolor indistint, de fons una remor d'aigua; en aquella foscor apareix la seva cara, una fotografia del principi dels anys setanta. Un cap que emergeix de les aigües negres, ulls febrils, murrís; ratlles de suor, gotes d'aigua que regalen avall pels pòmuls panònics. Al mig de la sala, el submarí, un U-Boot de la Marina Imperial de la Primera Guerra Mundial, comprat o aconseguit vés a saber com. Submarins usats, compro i venc. Veu pomposa, insinuant. Reconstruïda gràcies a una hàbil elaboració de diversos enregistraments radiofònics de Ràdio Trieste. Un anunci econòmic innocu que esdevé, gràcies a la veu —reasseblada, és a dir real, absoluta, no la casual i voluble del moment

en què es parla—, un reclam, l’oferta d’un rufià des de l’ombra. Entrar al museu com qui entra en un night club, promeses de neó; pot ser una bona idea, pensava la Luisa. Tot i que hi faltava la vedet, l’atracció més desitjada, la que feia enraonar més, les famoses llibretes. Un misteri iniciàtic sense el final esperat, l’espiga de blat que consagra l’adepte.

Pel que fa a aquest tema, la família havia estat clara, a la carta que havia enviat al director del *Corriere Adriatico* i que havia estat publicada en lloc destacat. «... Permeti’ns, com a hereus seus, que expressem la nostra sorpresa i el nostre disgust per l’entrefilet publicat el passat 12 de març al seu diari. No podem entendre amb quin dret ni quina autoritat es pot anunciar que els seus dietaris —milers de fulls repartits en quaderns numerats, amb referències i insercions— s’exhibiran, al costat de tot l’ingent material bèl·lic, al museu dedicat a la documentació de la guerra per exaltar la pau, aquest museu que ell, amb una de les seves fantasioses però sempre raonades imatges, va decidir que es digués “Ares per a Irene”, el déu de la guerra que es fa apòstol de la pau. Som els primers d’alegrar-nos que la fundació creada per la província i l’ajuntament hagi decidit endegar el museu, un somni al qual ell va dedicar la vida i per al qual va estar reestructurant els edificis, les quadres, els garatges i fins l’espai verd —encerclat per la pista i adequadament cobert— del vell hipòdrom. Esperem que aquesta vegada el projecte arribi finalment a port; fa anys i panys que se’n parla i que es fan programes i promeses com la cançó de l’enfadós. Però, quant als dietaris, són d’exclusiva propietat nostra com a hereus, encara que capcioses i per a nosaltres incomprendibles diligències burocraticjudicials ens n’hagin pres momentàniament i parcialment la possessió de fet, però no el dret de disposar-ne de la manera que considerarem oportuna, sempre, és clar, no en el nostre interès sinó en el de la ciutadania, de la collectivitat, de la humanitat, seguint el seu exemple, l’exemple d’un home que ho va sacrificar tot a la seva missió, al seu

ideal, al seu grandió projecte: carrera, béns, salut, el benestar de la seva família i finalment la vida.

»Estem disposats, un cop més, a donar-ho tot, a cedir-ho tot —perquè el patrimoni moral del museu és de tots—, a posar a l'abast de tothom els canons, els submarins, els carros de combat i les armes de tota mena que ell va recollir durant dècades per documentar els horrors de la guerra i la necessitat de la pau. És un escàndol que durant tants anys cap institució pública no s'hagi preocupat de trobar un lloc adequat per emplaçar el museu. Però, pel que fa als dietaris en general, i en particular als misteriosament desapareguts, tan rics en material preciós però també sensible, com d'altra banda s'ha dit tantes vegades justament a les pàgines del *Corriere Adriatico*, estem segurs, benvolgut senyor director, que el seu diari, conscient de la importància i de la delicadesa de la qüestió, no...»

El diari no la va inserir a la secció de cartes, sinó que la va publicar a la tercera pàgina, en un gran faldó, amb títols i subtítols en negreta. No era gens estrany que volguessin tornar a fer una mica de soroll amb l'assumpte. Era una història que sempre feia efecte, sobretot després del judici, que, com tan sovint passa amb els judicis, havia deixat les coses més confuses que al principi. La Luisa va apartar el diari, que havia deixat sobre un piló de llibretes, blocs, fulls, fitxes, cedés i devedés en els quals treballava per ordenar, i si calia completar, les notes que ell mateix havia pres i que haurien hagut d'il·lustrar les peces del museu, amb les seves funcions, la seva història, la del seu inventor, de la fàbrica que l'havia produït, dels enginyers i els obrers que hi havien treballat, de la unitat militar a la qual l'havien assignat, de la batalla en què l'havien esventrat, de qui l'havia conduït o apuntat o carregat o havia mort entre les seves restes. Aquell artefacte per al dragatge de mines de mar, per exemple, pensava col·locar-lo al costat del rectificador de vapor de mercuri, mort provocada evitada o diferida, segons, però igualment mort.

La mort s'adiu amb els museus. Amb tots, no tan sols amb un Museu de la Guerra. Tota exposició —quadres, escultures, objectes, maquinària— és una natura morta, i les persones que s'apleguen a les sales, que les omplen i les buiden com ombres, s'entrenen per a la futura estada definitiva al gran museu de la humanitat, del món, en què tothom és una natura morta. Cares com fruita arrencada de l'arbre i deixada en un plat. Tot i que ell, justament pel que fa a aquest punt...

La Luisa es va posar un altre cop a l'ordinador, al despatx que li havien assignat quan la fundació li havia encarregat l'elaboració del projecte del museu. Una simple habitació, tot i que gran, retallada de l'espai d'una de les quadres. Li agradava, aquell despatx enmig de tanta immensa buidor. Per una de les finestres veia unes quantes peces ja instal·lades provisionalment a la nau adjacent. El giny per al dragatge de mines, oblong, vagament cilíndric i verdosenc, semblava un manatí, una criatura marina que es mou desmanyotadament, però silenciosa quan ataca la presa. A fora, en la fosca, les branques d'un roure envestides pel vent s'allargaven cap a la seva finestra com urpes, uns tentacles ganxuts saltaven de la foscor a la llum del fanal i tornaven oscil·lant a l'ombra, després d'haver fallat la presa, qui sap per quanta estona més. La Luisa es va estremir, durant un instant li va semblar que sentia els anys com una columna d'aigua negra que li martellejava les temples, una migranya que absurdament la feia pensar en l'amor, o potser en el seu final, que de totes maneres per a ella quasi sempre havia estat el mateix.

Aquell plec al costat de la boca, que d'altra banda en general agradava, no era ben bé una arruga, però ella de vegades el sentia com una cicatriu. Un petó, una mossegada (jo també em vaig tornant com ell; a còpia de llegir els seus papers i d'ocupar-me de les seves metralladores i de les seves espases, ara que a més he agafat el costum d'endur-me'n a casa al vespre un grapat de papers i fotografies per estudiar

com classificar-los fins que em ve la son, jo també m'acabaré creient que tot és només guerra, i cada marca, una cicatriu). Va passar lleument un dit per la fulla d'una de les espases recolzada provisionalment a la paret; la ratlla que deixava a la pell era nítida però desapareixia de pressa.

Ell, a pesar d'aquell final horrible, segurament ignorava les cicatrius que tot deixa al cor; potser no sentia el gruny de la vida en la foscor i no veia la foscor, de tan concentrat que estava mirant a terra, gratant, buscant i recollint tots aquells objectes insensats, monòxils, fragments de granada, carmanyoles abonyegades, cornetes de camp, cartutxos aixafats, espoletes. La seva lot, de nit, només il·luminava terra remoguda, clots accidentats, el fons dels avencs, un casc rovellat a l'herba.

Així havia travessat la seva nit, destrossat però indemne, feliç amb aquelles coses fredes i mortes que treia de la terra o que es feia regalar per exèrcits derrotats o per drassanes desmantellades, sense parar esment en la vida que remorejava al seu voltant igual que al voltant de tothom, amenaçant mort i ruïna: no pas la bona mort ja morta que no fa mal a ningú, sinó el viu i continu morir del cos i del cor, la llum cada cop més feble a l'ànima, el fred als ossos, més mortal que les flames que l'havien d'envoltar en la seva última hora, al taüt llarg i còmode que s'havia triat per dormir al seu dipòsit al costat dels carros de combat, els llançamíssils i les simitarres apilonats confusament, aquells ferregots de totes les guerres que eren els mollons de la seva existència, el tanc aconseguit el 1945, el tèneder del 1947, els fragments i les estructures de l'enderrocat Ponte Verde giratori, frontera postissa entre el canal i el mar. I ell, tot sol amb el seu taüt en aquella nau plena a vessar d'armes que esperaven el museu, en la qual s'havia calat foc. El seu regne; seu perquè era deshabitat, evacuat per tots els vius que impedeixen la pau perquè per viure necessiten la guerra, fins i tot a casa, en família, al llit: de vegades, va pensar la Luisa, mentre prenia

els apunts per a l'aparell antimines, quan un es desperta una mica aviat i el matí amb prou feines s'entreveu tot pàl·lid des de darrere de les persianes, espia d'un coixí a l'altre, com des d'una trinxera, el company adormit. No hi haurà cap atac, però s'està alerta, en una vaga espera del foc. Quan a l'escola havia hagut d'estudiar la guerra dels Trenta Anys, de seguida havia pensat en la família. No pas en la seva, no..., sinó així, en general. I, pel que feia a ella, encara no havia desentrellat si era un bé o un mal el fet de no tenir-ne una de pròpia, ni per què quan hi pensava durant un moment se sentia el cor buit.

Ell s'adormia al seu taüt, encara no mort però tranquil i serè com si ja ho fos, com ara, que remeno els seus papers com si fossin la seva pols, cendres de carn socarrimada que només els investigadors havien pogut distingir, aquella nit —per ser més exactes l'endemà al matí, quan els bombers, després de moltes hores, havien apagat l'incendi—, de les cendres de la fusta del taüt que havia cremat amb ell. Potser havia tingut por del moment de morir, però de la mort segur que no; entre tots aquells jeeps, baionetes, sabres i bandoleres se sentia segur com entre les estàtues i les làpides d'un cementiri, on l'espasa que branda un cavaller de marbre que vetlla sobre una tomba no baixa mai violentament a fer mal. Fins i tot, deien, havia escrit al president dels Estats Units per demanar-li el sistema de mira Norden que havia llançat la bomba a Hiroshima.

«Ares per a Irene o Arcana Belli. Museu total de la Guerra per a l'Adveniment de la Pau i la Desactivació de la Història.» Aquesta denominació barroca del museu, repetida diverses vegades als quaderns i als dietaris —modificar el passat, escrivia, invertir el temps, reduir-lo a un carrer de direcció prohibida—, la Luisa pensava projectar-la a les parets interiors del mateix museu. Posat que un dia s'acabés duent a terme. De moment tot era només un esbós hipotètic, un projecte que li havia estat confiat per la fundació i per la regidoria de Cultura de l'ajuntament, al qual intentava donar forma, imaginant una possible disposició de la immensa quantitat de material heterogeni pels diversos espais i sales del vell complex de l'hipòdrom, l'ordre de les peces, l'ús de les icones als monitors, el fil conductor del recorregut, els objectes i les històries que en sortien com els genis de la llàntia d'Aladí.

Com podia organitzar aquell museu foll, excessiu fins i tot després del foc que n'havia destruït una bona part, a més de destruir el seu encara més excessiu artífex? Aquell nom altisonant, per exemple, no volia posar-lo a l'entrada, sinó projectar-lo a les sales interiors amb raigs de llum intermitents que tracessin les lletres i les paraules amb diversos colors, que s'havien d'encendre i apagar contínuament. Per a ell tot eren signes, missatges, que, com més s'acostava al seu final, més anunciaven felicitat. No hi havia res que pogués sorprendre i encara menys espantar una persona que, com

ell, afirmava que tenia «una relació profètica amb l'inesperat». La trobada de qualsevol objecte, escrivia —una cartutxera, una pistolera—, «és infinitament propícia i tot està en relació amb la vinguda de l'època del bé infinit, quan el mal haurà estat abolit i de les armes només en quedarà la part d'energia còsmica relacionada amb la seva bellesa i amb la seva funcionalitat...».

On, com, en quin ordre podia disposar aquells apunts a les sales... i ampliar-los amb els focus, emmarcar-los, gravar-los en dispositius dissimulats a les parets que s'engegarien en el moment just, elaborar un programa, un recorregut més mental que material de manera que el visitant, quan premés un símbol o un altre al monitor al costat de les diverses pantalles i dels diversos objectes a les diferents sales pogués arribar a altres visualitzacions, trobar altres històries relatives a aquell canó o a aquella espasa, i accedir a un o altre objecte o text segons li plagués? El museu com un hipertext mòbil en el qual tot circula o desapareix i s'anulla, com segurament devia haver passat al seu cap?

Sigui com sigui, potser tenia raó, l'infinit bé hi és, de sempre. Ens rodeja —sí, potser a mi també, asseguda enmig d'aquest desordre— un núvol flonjo blau indi que acull un globus que se li ha escapat a un nen. És la felicitat, però les criatures bidimensionals que repten per la superfície del globus no poden aixecar el cap i entendre que existeix aquesta altra dimensió, el núvol que les envolta, i continuen reptant desesperades. Ella, tan guapa i esvelta, també era un rastre de cargol; els seus magnífics cabells encara foscos al vent —que també eren una herència dels dos exilis pluriseculars que s'havien fusionat en ella després d'haver travessat el desert i el gran mar— no sabien que existia aquell vent. En l'ombra, que el llum de la taula enterrat entre la paperassa projectava a la paret, la Luisa ara els sentia abandonats al clatell. Ell d'alguna manera devia haver aconseguit aixecar el cap i sentir el vent d'espais i d'altures inimaginables per a

qui només té amplada i llargada; havia inspirat a plens pulmons aquell aire que els humans ignoren, un gas hilarant que proporcionava alegria. D'altra banda, afirmava que havia trobat un sistema científic per alimentar-se només d'aire, amb una nova tècnica de respiració que metabolitzava les microscòpiques criatures vives de cada mica de vent i les fins aleshores desconegudes substàncies nutritives contingudes als gasos. I no pas perquè la balli magra i m'hagi de mantenir la meua dona, afegia, d'antiga família noble hongaresa, a la qual jo suposadament obligo a fer de minyona, com s'ha insinuat tantes vegades amb malvolença, sinó perquè sóc lleuger, lliure i feliç.

L'obscuritat d'aquella nit d'incendi —obscura per a les autoritats judicials, per a ell una lluminària reial, la foguera d'un sobirà que exhibeix la seva magnificència llançant tot el seu haver i encara més tot el seu ésser al foc— havia estat una pira divina, el roig crepuscle final de l'eó còsmic del mal, de la guerra, del matar-se. Ell potser no va ni patir, en aquell taüt que feia servir per dormir amb un casc alemany de ferro al cap i una màscara de samurai a la cara, el fum segurament el va asfixiar en el son abans que les flames li poguessin fer mal.

D'acord amb la terminologia de la seva projectada reforma global del vocabulari —rigorosament exposada i classificada al seu inacabat DUD, Diccionari Universal Definitiu—, ell, en aquella nit de foc, havia entrat a l'«inversor», el terme correcte que hauria hagut de substituir la paraula més corrent però aproximada de «mort». La seva nova lexicografia era un registre de paraules, interromput, en una pàgina arrencada, a la lletra M, o més exactament al lema «mulvaci», al qual faltava l'explicació igual que faltava tota la resta. La Luisa, quan havia rebut l'encàrrec de projectar el museu, havia pensat col·locar el material del diccionari que arribava fins a aquella paraula en plafons corredissos, que associessin un instant les velles paraules barroeres a les

noves, d'una constrenyedora i hermètica precisió, i després de seguida les eliminessin, apagant-ne les lletres vistoses i fent-les desaparèixer engolides per la foscor amb els seus vells significats confusos. La Mort projectada en lletres immenses, en vermell, a la paret del davant dels qui entraven, a la tercera sala, havia de mostrar que era un banal error d'impremta, immediatament corregit; l'Amor-tu (pàgina 27 del truncat vocabulari manuscrit).

La mort no existeix, explicava ell; no és sinó un inversor, una màquina que simplement capgira la vida com qui posa del revés un guant, però només cal fer córrer el temps en sentit invers i es recupera tot. Temps retrobat, triomf de l'amor. Amor-tu. Qui? Tu, tothom.

Tots els objectes esputafoc del museu, carros de combat i canons i la resta, al final, en les intencions del seu incansable col·leccionista, haurien hagut de resultar làbils imatges il·lusòries, malsons esvanits d'una nit d'angoixa, una pel·lícula projectada del revés, que comença amb la mort i la destrucció i acaba amb aquella gent —que primer havia saltat pels aires, destrossada o foradada— al final contenta i somrient, per fer entendre que la mort, tota mort, ve abans de la vida, no després. Estimada doctora Brooks, li havia dit una vegada, Moisès va escriure el Pentateuc, els primers cinc llibres de la Bíblia, i en el cinquè va narrar la seva mort al mont Nebó, a la regió de Moab. Per tant, el moment de la seva mort ve abans del moment en què l'explica. No hi ha ni abans ni després, estimada doctora, el temps és com l'espai, vas cap a l'oest, continues anant cap a l'oest, i arribes a l'est del lloc del qual havies sortit. A l'est de l'Edèn...

Això li havia dit la primera vegada que s'havien vist, quan la fundació ja havia decidit finançar el projecte del museu: només el projecte, de moment, després ja ho veurien; mentrestant tota aquella babel d'objectes s'estava apilonada en un parell de grans coberts i en un ampli espai buit del mateix hipòdrom. Més que de fer-li costat, li havien propo-

sat de tenir-lo a ratlla i de vigilar que estigués per la feina. Que d'altra banda aviat va quedar interrompuda per la seva mort i no es va reprendre fins uns quants anys més tard, quan a la ciutat, a conseqüència de certs articles combatius al diari local, es va revifar l'interès pel personatge i pel seu grandiosos disseny —i sobretot pels seus quaderns misteriosament perduts— i s'havien trobat nous fons. Però ja molt abans que es morís els contactes entre tots dos tot d'una s'havien fet menys freqüents, ell que primer era tan invasiu i enganxós pràcticament ja no es deixava veure, com si tot d'un plegat s'hagués apassionat per alguna altra cosa. Era estranya aquella sobtada desaparició, que tanmateix li feia més planera i menys obsessiva la feina.

Aquelles armes creien que podien aniquilar tot el que els queia a tret, reduir-ho a no res, i en presumien, ho proclamaven, però en canvi, a pesar seu, només enviaven el soldat, que havia saltat destrossat per una mina, a l'altra banda de la pantalla, on tot recomençava i el soldat retrobava la seva vida que semblava acabada, la trompa d'ahir amb els companys, el vespre al mar increïblement lila de l'altre dia, una boca besada fa molts anys, les paraules deformades del nen que començava a parlar. Pobres homes bojós que es pensen que poden matar i destruir; com si quan hom apaga el llum cregués que ha fet desaparèixer per sempre les coses que de cop en la foscor ja no es veuen. Un dels seus quaderns, per exemple, deia que es podria projectar primer la imatge de la nau amb tots els objectes que hi havia, després mostrar la imatge d'un gran incendi que ho destrueix tot i deixa l'espai buit fins que, quan es tornen a encendre els llums, apareix un altre cop la nau amb totes les coses, intacta, ressuscitada, mai morta. Podia ser una idea.

En tot cas és evident que ell no havia tingut por de les flames, papallona que no tem la llum que l'atreu i la crema, i potser en aquest moment és quan realment neix, més que quan d'eruga va passar a papallona. Una de les primeres ve-

gades que la Luisa l'havia vist, ell, potser per fer gala de la seva cultura, li havia recitat ampul·losament en alemany aquells versos dolçament nostàlgics, «keine Ferne macht dich schwierig, kommst geflogen und gebannt», la distància no t'atura, véns volant ben fascinada, i de la llum delerosa, papallona, n'ets cremada.